

ПОГЛЯДИ НА РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

У статті розглянуті перспективи розвитку військової освіти і науки. Впровадження болонських вимог, як інструменту гармонізації системи військової освіти в Україні з європейською полягає в оновленні змісту освіти та вдосконаленні її методології відповідно до значних суспільних і технологічних перетворень, які відбуваються і в нашій державі, і в усьому світі.

Ключові слова: військова освіта, наука, якість освіти, перспективи.

В статье рассмотрены перспективы развития военного образования и науки. Внедрение болонских требований, как инструмента гармонизации системы военного образования в Украине с европейской заключается в обновлении содержания образования и усовершенствовании ее методологии согласно значительным общественным и технологическим преобразованиям, которые происходят и в нашем государстве, и во всем мире.

Ключевые слова: военное образование, наука, качество образования, перспективы.

In the article the prospects of development of military education and science are considered. Introduction of the Bologna requirements as the instrument of harmonization of system of military education in Ukraine from the European consists in updating of the content of education and improvement of its methodology according to considerable public and technological transformations which happen and in our state and around the world.

Keywords: military education, science, quality of education, prospects.

Вступ і аналіз останніх досліджень. Чого і як навчати майбутнього фахівця? Ці питання в усій їхній складності та вагомості завжди стояли і нині стоять перед вищою військовою школою. Йдеться про те, що ретельно відібраний із різноманітних наукових джерел і дидактично опрацьований навчальний матеріал має забезпечити якісну підготовку військових фахівців. Для цього зміст військової освіти слід постійно оновлювати відповідно до вимог сучасної військової практики, науково-технічного і суспільного прогресу, беручи до уваги те, що ми живемо у світі змін, які дедалі прискорюються. Крім того, майбутній військовий фахівець має інтегруватись у самостійну діяльність, знати досягнення світової та вітчизняної наукової думки, маючи солідний духовно-моральний капітал і постійний інтерес до нового у військовій науці, техніці, культурі, суспільному житті. Отже, військова освіта має працювати на сучасне і майбутнє шляхом формування особистісних якостей військової людини, її знань, умінь, навичок, світогляду і, безперечно, значною мірою визначає науково-технічний, моральний і духовний потенціал кадрів Збройних сил та інших військових формувань нашої держави. Тому логічно, що значна увага приділяється якості функціонування військових освітніх систем, підвищенню гарантованості високого рівня та об'єктивності оцінки цього важливого показника.

Користуючись нагодою дозвольте обмінятьс набутиим досвідом в альма-матері прикордонників – Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького:

- внесено зміни і доповнення до варіативної частини освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм і навчальних планів за всіма напрямками підготовки та спеціальностями;

- до навчальних планів введено **25 нових навчальних дисциплін**, зокрема – *прикордоннології та інтегрованого управління кордонами.*

З метою врахування у навчально-виховному процесі положень Концепції інтегрованого управління кордонами, сучасних підходів до охорони державного кордону:

- переопрацьовано робочі навчальні плани і програми вивчення дисциплін, методичні

матеріали, нарощено навчально-матеріальну базу;

- у робочих навчальних програмах кафедр деталізовано викладання дисциплін на тактичному та оперативно-тактичному рівні;

- внесено зміни дисципліни правового блоку, що пов'язані з введенням в дію нового Кримінального процесуального кодексу;

- до змісту підготовки відповідних дисциплін включено умови організації служби в повсякденній охороні кордону, в умовах надзвичайного стану, у особливий період, при техногенних ситуаціях, тематика інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності та аналізу й управління ризиками, правове регулювання реадмісії, сучасні положення Шенгенського права та європейські підходи інтегрованого управління зовнішніми кордонами ЄС;

- до навчальних програм включено тематику інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності, аналізу та управління ризиками;

- сформовано Центр мовної підготовки;

На факультетах та кафедрах постійно здійснювалась робота по впровадженню ефективних форм та методів навчання, їх ефективного використання під час проведення навчальних занять.

Завдяки ретельному і прискіпливому аналізу навчального матеріалу керівництву і науково-педагогічному складу кафедр тактики прикордонної служби та прикордонного контролю вдалося збільшити частку практичних занять від 54% до 66% від загального бюджету часу аудиторних занять, шляхом активного запровадження ділових (рольових) ігор та ситуаційних завдань.

Для підвищення практичної складової підготовки випускників запроваджено систему тренінгів з питань:

- перевірки документів на право перетинання державного кордону;

- складання процесуальних документів;

- застосування зброї та спеціальних засобів;

- прийняття правових рішень та порядку дій при виникненні конфліктних та нестандартних ситуацій;

- дотримання відомчих стандартів культури.

У відповідності до вимог сьогодення зазнала змін іншомовна підготовка. Введено державний екзамен для випускників напряму «Охорона та захист державного кордону». Загальна кількість годин з дисциплін «Іноземна мова», та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» становить – 474, а для набору 2012 року – 576. На протязі останніх трьох років на базі академії функціонують курси інтенсивного вивчення іноземної для персоналу служби.

Продовжується планомірна робота щодо удосконалення викладання дисциплін блоку особистої безпеки спрямованого на послідовність набуття знань, умінь і навичок щодо правил та процедур застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів, зброї згідно чинного законодавства та відомчих інструкцій.

З вересня 2012 року розпочато планову підготовку на курсах підвищення кваліфікації для всіх категорій персоналу органів охорони державного кордону за дистанційною формою навчання.

Скоординована і планомірна робота по якісній підготовці персоналу дала свої позитивні результати під час проведення чемпіонату Європи з футболу ЄВРО-2012.

Тому такий важливий загальноєвропейський принцип «освіта через усе життя», який забезпечується тим, що великі університети Європи три чверті своєї роботи присвячують підготовці студентів (слухачів), а одну четверту - перепідготовці кадрів, в системі нашого відомства стає реальністю.

Тому структурне реформування військової освіти і науки, на наш погляд, має

відбуватися за такими напрямками:

- 1) удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази з питань військової освіти;
- 2) удосконалення кадрової політики з питань військової освіти;
- 3) оптимізація мережі та чисельності особового складу вищих спеціалізованих навчальних закладах у межах єдиної системи військової освіти України, матеріально-технічного та фінансового забезпечення підготовки військових фахівців;
- 5) створення системи державного замовлення на підготовку офіцерських кадрів з урахуванням перспективних структур і чисельності Збройних сил України та інших державних військових формувань;
- 6) приведення змісту військової освіти у відповідність із державними стандартами вищої освіти, військово-технічної політики, сучасних потреб та досвіду підготовки військ та спеціальних органів;
- 7) застосування інноваційних педагогічних технологій, створення умов для розвитку, саморозвитку, самореалізації військових фахівців;
- 8) оптимізація системи підготовки науково-педагогічних кадрів і приведення її у відповідність із потребами Збройних сил України та органів спецпризначення;
- 9) проведення державної акредитації вищих спеціалізованих навчальних закладів за новими напрямками та спеціальностями підготовки військових фахівців;
- 10) розширення підготовки іноземних військових фахівців;
- 11) впровадження нового механізму фінансування вищих спеціалізованих навчальних закладах;
- 12) розвиток військової науки та практична реалізація наукових досліджень в оперативно-службовій діяльності військ.

На наш погляд, особливої уваги потребують:

- по-перше, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти. Це потребує обґрунтування основних компонентів інформаційної інфраструктури системи військової освіти, визначення етапів створення інформаційної комп'ютерної мережі спеціалізованих навчальних закладів, наукових установ та органів управління системою військової освіти, а також розкриття можливостей дистанційного навчання на базі високоефективних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Органічне поєднання освіти і науки, запровадження інформаційних технологій є одним із головних чинників подальшого розвитку системи військової освіти, що забезпечується фундаменталізацією військової освіти, інтенсифікацією наукових досліджень у вищих спеціалізованих навчальних закладах, розвитком військової освіти на основі новітніх наукових технологічних досягнень, інноваційною освітньою діяльністю, поглибленням кооперації ВСНЗ і наукових установ Збройних сил України та інших військових формувань, випереджувальним розвитком педагогічної та психологічної науки;

- по-друге, стандартизація військової освіти, що має на меті пошук дієвих механізмів надання діяльності з підготовки фахівців чіткішої цільової спрямованості, підвищення відповідальності за кінцеві результати праці всіх учасників навчально-виховного процесу — від керівників та науково-педагогічних працівників до тих, хто має оволодіти знаннями, уміннями і навичками майбутньої військово-професійної служби. Стандартизація військової освіти є і засобом організації освітньої діяльності у військовій та правоохоронній сфері, що дає змогу розкласти процес підготовки військових фахівців на складові, конкретизувати їхні властивості та взаємозв'язки, своєчасно враховувати динаміку розвитку, пошук оптимальних шляхів до бажаного результату за етапами, ввести як обов'язкову процедуру порівняння мети і результатів, сприяти коригуванню мети й результатів та педагогічного процесу. У загальному вигляді стандартизація військової освіти спрямовується на досягнення оптимального рівня якості та ефективності функціонування системи військової освіти як педагогічної системи. Причому перший із названих показників характеризує змістовий бік

підготовки військових фахівців, а другий - процесуально-діяльнісний та забезпечувальний бік системи. Крім того, потребує розв'язання проблема якості навчання. Для цього необхідний постійно діючий і всеохопний моніторинг і рівня знань, і процесу навчання, і кваліфікації та конкурентоспроможності випускників. Важливим має стати інститут комплексних кваліфікаційних завдань, що використовувався ще кілька років тому в формі тестів готовності старшокурсників до виконання практичних завдань за призначенням. За допомогою цих комплексних завдань має моделюватися ситуація, в яку потрапляє випускник, коли необхідно виконати не суто навчальне, а більшою мірою реальне завдання, тобто визначається ступінь підготовки випускника відповідно до вимог замовника, що потребує раннього глибокого ознайомлення курсанта (слухача) з майбутньою професією.

Вивчення питання структуризації навчальних планів дало нам змогу зробити висновок, що нинішні плани мають принаймні три вади;

1) досить велика кількість у навчальних годинах малих за обсягом дисциплін (менше одного кредиту), що робить підготовку за військовою спеціальністю несконцентрованою, розпливчастою, без акцентування на основних напрямках відповідної галузі знань. Такий фахівець поверхово знає багато про що, але глибоко – мало, він нездатний швидко включитись у творчий процес, потребує тривалої адаптації і, як правило, така неконкурентна професійна підготовка не сприяє швидкому первинному працевлаштуванню;

2) відсутність так званої фрактальної дисципліни, що чітко презентує основний напрям підготовки, тобто спеціальності. Моделлю ефективного навчального плану спеціальності може бути дерево знань, корені якого — це науково-фундаментальні дисципліни; стовбур – це основна представницька фрактальна дисципліна чи цикл дисциплін; інші дисципліни спеціальності – гілки;

3) значна схожість навчальних планів із різних спеціальностей у межах одного навчального напрямку – бакалаврату, що робить такі спеціальності маловідмінними одна від одної. З огляду на це виникла надмірна кількість спеціальностей із кожного напрямку підготовки.

Як відзначено в документах Берлінської конференції 2003 року, згідно з принципами автономії відповідальним за якість вищої освіти передусім є кожний окремих навчальний заклад, і таким чином забезпечується можливість перевірки якості системи навчання і в національних, і в інтернаціональних рамках. Необхідно розробити і впровадити у практику стандарти військової освіти з урахуванням наявних європейських тенденцій у параметрах мережі європейської міжнародної гарантії якості ENQA. Ці стандарти повинні мати не тільки характер дефініцій, який мають наші проекти стандартів у вигляді освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм, а й обов'язково компоненту кваліфікації, що визначає якість і зміст знань, форми і порядок контролю та ін.

Таким чином, аналіз питань стосовно реформування вищої військової освіти і науки в Україні дає можливість зробити висновок про те, що ефективність системи вищої військової освіти значно зростає за умови радикального покращання якості підготовки офіцерських кадрів, приведення системи підготовки кадрів до європейських стандартів. Одним з провідних напрямків виконання даного завдання ми бачимо в подальшій інтенсифікації освітнього процесу шляхом:

- оперативного удосконалення керівних документів з організації навчального процесу, з врахуванням змін які відбуваються в освітянському просторі в зв'язку з прийняттям нових законодавчих актів;

- впровадження орієнтованих на слухача (курсанта) підходів до викладання, тобто перейти від стратегії викладання до стратегії навчання, до використання педагогічних технологій, спрямованих на заохочення до набуття самостійних знань та здійснення наукових досліджень слухачами (курсантами);

- своєчасних змін в навчальному процесі спеціалізованих вищих навчальних закладів, пов'язаних з подальшим розвитком як Збройних Сил та і безпосередньо нашого

Прикордонного відомства України;

- здійснення комплексу організаційних та практичних заходів спрямованих проходження процедури ліцензування і акредитації відповідних напрямів підготовки та спеціальностей;

- впровадження в систему професійної підготовки та підвищення кваліфікації всіх категорій персоналу дистанційної форми навчання;

- всебічної реалізації основних вимог європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу та її ключових документів, впровадження в навчальний процес інноваційних технологій навчання;

- забезпечення повноцінного функціонування центрів мовної підготовки;

- подальшого впровадження відомчих стандартів культури в навчальний процес, систему виховної роботи та повсякденне життя слухачів і курсантів вищих спеціалізованих вищих навчальних закладів;

- продовження наукових досліджень з реальних проблем національної безпеки, охорони кордону та управління службою, нарощування зусиль з підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;

- планомірному нарощуванні навчально-матеріальної бази, удосконаленні матеріального і інженерно-технічного забезпечення навчальних закладів.

Особливо важливою формою науково-системної підготовки являється міжнародне співробітництво з Міжнародною правоохоронною академією («ELEA», м. Будапешт, Угорщина), Федеральним центром підготовки правоохоронних органів («FLETC», м. Глінко, Сполучені Штати Америки), Центром підготовки прикордонної служби в м. Кентжин, Польща та інші. Також, слід активізувати обмін науково-педагогічним складом з Національною Академією Оборони України, Національною академією Служби безпеки України, Національним університетом «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. Особливо увага звертається на плідну співпрацю в цій сфері з Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка та його Науково-дослідним центром та Лінгвістичним науково-дослідним центром.

Рецензент: д.т.н., проф. Толубко В.Б.